

IV.

Hazánkban a nemzetiségi kérdésnek csak oly megoldása czélszerű, mely mind a political mind a nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek megfelel.

Szomorú, de általános tapasztalás, hogy minden kérdés, mely hosszabb ideig politikai vitatkozások tárgyul szolgált: végre oly formában állittatik fel, melyben annak megoldása a legnehezebb. Ez történt a nemzetiségi kérdésnél is. Egy részről oly követelések tétettek, melyeknek teljesítése az állam felosztását voná maga után, másik részről a jogalapként elfogadott egyenlőségi elvnek legtermészetesebb követkevései tagadtattak meg, és bizonyos, hogy e kérdés sokak által úgy tárgyalatik, mintha nem annak megoldása, hanem az lenne czéluk, hogy a surlódások, melyekre az alkalmat adott, kiengesztelhetetlen gyűlöletté fejlődjenek ki. Miután a vita oly érdekek körül forog, melyek legnemesebb érzelmeinkből erednek, a szenvedélyesség, melylyel az folyik talán természetes, de éppen azért kettősen szükséges: hogy, kerülve mindent mi bárkinek érzéseit sérthetné, azt tisztán tárgyilagosan fogjuk fel.

A rövid visszatekintésből, mely által a nemzeti-ségi kérdésnek fejlődését hazánkban felvilágosítani ipar-kodtam, – két tényről győződhattünk meg.

Az első: hogy ámbár e hon lakosainak nemzeti-ségi különfélesége, mint tény mindig létezett, ez az ország egységének érzetét a legujabb időkig nem akadályoztatá, sőt hogy az egész középkor alatt alig találunk államot, melyben ezen érzet oly tisztán ki vala fejlődve mint hazánkban.

A második: hogy azon mozgalom, mely a nemzetiségi kérdés körül újabb időben támadt, nem mesterséges agitációnak, hanem több, a dolgok természetes folyamából kifejlett okoknak eredménye.

Ebből világos, hogy azon két, látszólag ellen-tétes irány, melyet hazánkban a nemzetiségi mozga-lom követ, s melyeknek egyike az ország politikai egységének (a historiai nemzetiségnek) másika a faj-s nyelvi nemzetiségeknek jogosultságára hivatkozik: egy iránt a dolgok természetében fekszik.

Megengedem, tuzásokat találhatunk mindkét irány-ban, melyek csak a vita hevének, vagy mesterséges agitációnak következései; de nem kevésbé bizonyos: hogy e mesterséges agitatio s e szenvedélyesség mel-lett oly törekvések léteznek, melyeket tisztelnünk kell, s hogy a mozgalom maga e tuzások daczára is azért nem kevésbé természetes. Valamint a közösségnek érzete, mely egy ezred évi együttlét után e hon polgárai között támadt: rögtön nem enyészhetett el; ugy az, hogy a nagy nemzetiségi mozgalom, mely egész Európát áthatja, hazánkat érintetlenül nem ha-gyá: valóban senkit nem lephetett meg.

E két iránynak egyike egész multunknak, a má-sik az újabb időben kifejlett viszonyainknak szükséges

következése, mindkettő egyaránt jogosult s ezért olyan, melynek elnyomása nem fekszik senkinek hatalmában s ebből azon következtetést vonhatjuk le:

hogy a nemzetiségi kérdés hazánkban véglegesen csak úgy tekintethetik megoldottnak ha annak megoldása mind e két iránynak megfelelő s a politikai s nyelvi nemzetiség nevében tett méltányos követeléseknek egyiránt eleget tesz.

Ha ezen irányok egyikét mellőzve kizárólag csak a politikai vagy kizárólag a nyelvi nemzetiség igényeit méltatjuk figyelmünkre: a veszélyek, melyek a nemzetiségi kérdés által hazánkat fenyegetik más térre helyeztetnének át, de nem szüntetnének meg. A mellőzött igények nevében ily esetben reactio támad, mely annál veszélyesebb miután nézetem szerint az ily egyoldalú eljárás mellett ezen irányok egyikét sem elégíthetjük ki állandóan s hogy ezt belássuk nem szükséges egyéb, mint hogy azon következtetéseket fontoljuk meg, melyeket a magyar állam feldarabolása az egyes nemzetiségekre s az egyes nemzetiségeknek folytonos elégedetlensége a magyar államra szükségkép maga után vonna.

Már fentebb említém, miként azon történeti tény hogy Magyarország uralmát jelen határain tul állandóan soha sem terjesztheté ki, geographiai helyzetén kívül főkép ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát s ugyanezen okoknak tulajdonitható az is, hogy e hon, miután a török uralom alatt három részre szakasztott, a látszólag legkedvezőtlenebb körülmények között végre mégis ismét egy egésze alakult.

Miután a tért, mely a kárpátok hegyköre által geographicus egészsze válik, nem egy nagy nemzet,

de több különböző népek lakják, melyeknek mind-egyike számra csekélyebb semhogy geographicus határok nélkül saját függetlenségét feltarthatná: csak a magyar birodalom egysége azon paizs, mely alatt valamennyien biztosságukat kereshetik.

Több sláv iróban olvassuk: hogy a magyar népnek letelepedése a legnagyobb csapás, mely a sláv nemzetet valaha érte. Szerintök a magyar faj egy ék, mely a sláv nemzet testébe veretett, s északi ágainak a déliekkel egyesülését megakadályozá. – Nékem úgy látszik hogy e nézet azon sokszor előforduló tévedésen alapszik, melylyel az újabb kor eszméit elmúlt századokra alkalmazzuk s egyes események megítélésénél nem az akkor létezett, – hanem jelen állapotainkat vesszük tekintetbe.

Nem vizsgálom mennyiben általános a sláv népek között egységöknek eszméje még napjainkban is. Ha az orosz és lengyel nemzetnek egymás közötti viszonyait s azon ellentéteket tekintjük, melyek a sláv törzs egyes kisebb ágai között most is léteznek, talán nem csalódunk, midőn azon meggyőződésünket fejezzük ki: hogy az összes sláv törzs egységének eszméje a népek kedélyére most sem bír azon hatással, melyet annak némelyek tulajdonítanak.

A középkorra nézve kétségtelen ezen állítás s hogy erről meggyőződjünk nem szükséges más mint hogy figyelmünket azon viszonyokra fordítsuk, melyekben a nagy sláv törzs különböző ágai ezen időszak alatt álltak oly helyeken, hol azok semmi idegen elem által el nem választva közvetlen érintkezésben maradtak. Mert miután a történet azt mutatja hogy a slávok sehol nagyobb államokká nem egyesültek, s hogy a közöttök fennállt ellentétek száza-

dokig tartó érintkezés után is fenntartották magokat s ott hol körükben nagyobb államok alakultak, ez idegen elemek közbejöttével történt: talán nem csatlódunk, ha feltesszük, hogy az ösztön nagy államok alkotására nem tartozik a sláv népeknek a történetben nyilvánuló tulajdonaihoz, – s hogy ha a magyarok Pannoniát soha nem foglalják is el, a sláv törzs azon részének története, mely itt lakik, valószínűleg ép úgy folyt volna le, mint más országokban.

Nem azért hozom fel ezeket, hogy azon fajoknak, melyek nagyobb államok alkotására a slávoknál több képességet mutattak, felsőbbséget tulajdonítsak. – Valamint a költői szellem, mely a sláv népeknél oly kiválólag nyilatkozik, vagy a kitűnő képesség, melyet a german faj a speculativ tudományhoz mutat, nem jogosítja fel őket arra, hogy mások szellemi képességét lenézzék: úgy azon hajlam, melyet valamely nép a társadalmi alakulás egy bizonyos formájára tanúsított, szinte nem bizonyítja abszolút felsőbbségét.

A tulajdonok, melyeknek összesége az emberi nem haladását eszközölte s eszközli, nem egyes népek, hanem az összes emberiség tulajdonai; s a hajlam, melyet a sláv fajoknál a helyhatósági alakulásra találunk, kétségen kívül ép oly lényeges arra, hogy társadalmi viszonyaink azon tökélyre emelkedjenek, melyet az emberi nem jóléte és szabadsága kíván.

Csak azon történelmi tényekre akartam figyelmeztetni az olvasót, melyekből valószínű, hogy őseink foglalása nem az egyedüli körülmény, mely hazánk terén egy nagy sláv állam alakulását akadályozá, s hogy ha elődeink Európában nem jelennek meg, ennek, hihetőkép, csak az lett volna következése, hogy a Kár-

pátok és Adria között semmi nagyobb állam nem alakul, mit föltéve, el kell ismernünk azt is, hogy ezen esetben az egyes kisebb nemzetiségek sorsa, melyek hazánkat lakják, alig lehetett más annál, melyre a középkor alatt a német faj szomszédságában lakó minden kisebb nemzetiségek jutottak. A nyugot-északi sláv népek jelen helyzete s azon tevékenység, melyet a német császárok a XI-ik században s később kifejtettek, hogy Magyarországot birodalmukhoz csatolják, – nem hagynak ez iránt semmi kétséget; s ki a multat elfogulatlanul tekinti: bé fogja látni, hogy ezen törekvések a középkor alatt csak a magyar állam egységén törtek meg, mely az ellenállást lehetővé tevő.

És vajjon nem egészen hasonló-e helyzetünk a jelenben sőt a jövőben is?

A hová tekintetünket fordítjuk Európában mindenütt nagy államokat találunk, melyek alakulásukat nagy nemzetiségeknek köszönik, vagy ily államok alakítására való törekvést, mely ha Olaszországban célját egészen még nem érte is el s Németországban csak most kezdődik, később vagy előbb, de bizonyosan hasonló államok alakulását fogja vonni maga után.

Nálunk ily törekvés lehetetlen. Az ethnographiai viszonyok nem engedik, hogy Europa e részében nagyobb állam alakuljon, mely csak egy nemzetiséget foglaljon magába; de vajjon egy nagyobb állam alakulása kevésbé szükséges-e azért? Vajjon azon kisebb népek, melyek e tért betöltik, az ellen: hogy hazájok hatalmas szomszédaik küzdterévé, ők magok terjeszkedési vágyaiknak zsákmányaivá ne váljanak, miben kereshetik biztosságukat, mint szinte egy nagy állam alakulásában? s ha ez csak egyesülések által, csak ugy érethetik el, ha e számra kisebb népek, feltartva

saját nemzetiségöket, hatalmas szomszédaikkal szemben egy felbonthatatlan állami egésszé állnak össze: vajjon található-e oly combinatio, mely e célnak jobban megfelelne, mint ha azon tartományok egysége feltartatik, melyeket szt. István koronája összefoglal? – nem csak azért, mert bármily kiterjedésben képzeljük magunknak az államot, melynek alakulását e különböző nemzetiségek biztossága kívánja, századok kellenének, míg annak egyes tagjai között az öszvetartozásnak oly erős érzete s oly cohaesio támadjon, minőt hazánk ezredévi története előidézett; hanem azért is: mert alig képzelhetünk combinatiót, mely az egyes nemzetiségeket minden elnyomás ellen jobban biztosítaná. Hazánk ethnographiai viszonyai e tekintetben minden nemzetiségnek teljes biztosságot nyújtanak.

Ha hazánk külön ajkú lakosai nemzeti egyéniségöket feltartották, míg ott hol ugyanezen fajú népek egy országban a hatalmas némettel találkoztak, nyomuk eltűnt, vagy legalább kiterjedésük köre tetemesen szűkebb lett: az ok bizonyosan nem kizárólag a magyar faj nagylelkűségében, vagy felvilágosodottabb nézeteiben hanem azon arányban fekszik, mely e haza különböző népei között számuk és miveltségi fokukra nézve létezett, – s vajjon nem áll-e ez most, mint a múltban? – Azon népek, melyek az országot lakják találhatnának e nemzetiségök szabad kifejtésére biztosabb garantiákat, mint itt, hol ha mindaz, mi a magyar faj tulterjeszkedési vágyairól mondatik, igaz lenne is? – az elnyomás lehetetlen! – lehetetlen pedig azért, mert e hon különböző nemzetiségei között létező számarányok az ily elnyomást nem engedik.

Világos ezekből, hogy ha az ország egysége melleti lelkesedés jelenleg főképp e hon magyar ajku lakosai

között nyilatkozik is: ez egységnek fentartása minden nemzetiségeknek egyiránt érdekében fekszik s hogy ezen egység felbontása által e hon minden nemzetiségei szabad kifejlődésök legfőbb garantiájától fosztatnának meg.

Hasonló eredményhez jutunk ha a kérdés másik oldalát tekintjük s előttem kétségtelen, hogy viszonyaink oly módoni rendezése, melynél kizárólag a történelmi jogot tartva szemünk előtt, az egyes faj- s nyelvbeli nemzetiségek követeléseit nem elégítjük ki: ép ugy nem felelne meg céljának.

Miután a nemzetiségi kérdés nálunk más politikai célok eszközéül használtatott fel s a nemzetiségek nevében sokszor oly követelések tételnek, melyek az ország egységét veszélyeztetik: sokakban e kérdés megoldhatása iránt kételyek támadtak s azon nézet terjedett el: nem lenne-e legcélszerűsőbb, ha kizárólag a közös haza érdekeit tartva szemünk előtt, az egyes nemzetiségek igényeinek kielégítésével, mely ugy is lehetetlen, nem fáradszunk. – Ha a birodalmi kormányal az állami kérdésre nézve megegyezünk s az az egyes nemzetiségeket ellenünk nem támogatja, ha a mesterséges agitatio megszűnik s az ország kormányába befolyást gyakorolván, a különböző nemzetiségek szószólóit hivatalok által megnyerjük: mindezen lárma s izgalom mely most aggodalommal tölt, magában megszűnik.

Ha multunkra vizsatekintünk s a módra gondolunk, melylyel a nemzetiségi surlódások kiegyenlítésére tett kísérleteink visszautasítottak azok által, kik, mint hazánk különböző nemzetiségeinek képviselői léptek föl: természetesnek találjuk az elkeseredést, mely e nézet alapjául szolgál; de a nézet maga azért nem

kevésbé hibás s én alig ismerek hazánk jövőjére nézve nagyobb veszélyt, mintha azt követnék.

Megengedem, hogy a birodalmi kormány, mely eddig mint az ország különböző nemzetiségeinek pártolója lépett föl, bizonyos feltételek alatt, talán az ellenkező irányban járna el. Ha az alkotmányos kérdésre nézve köztünk s a birodalom között fennálló ellentétek kiegyenlítettnek: oly törvények alkotása, melyek határaink között a magyar elem felsőbbiségét biztosítják, talán nem fogna akadályokra találni. – A bécsi sajtó sokszor kimondta az előnyöket, melyekre a német s a magyar nemzetiség biztos számolhatnak, ha kezet fogva a birodalom többi nemzetiségeinek igényei ellen együtt lépnek fel s ha a békés megoldásnak minden reménye eltűnik s a nemzetiségek követeléseit állami fennállásunkkal összeegyeztetetlenek lévén a magyarnak választani kellene liberalis elvei vagy hazája között: talán jöhetne idő, midőn e tanács elfogadókra találna. Megengedem ezt, de meg vagyok győződve arról is, hogy saját nemzetiségünknek ily suprematiája a legnagyobb csapás, mely azt érheti; – s ki helyzetünket elfogulatlanul tekinti, osztani fogja e nézetemet.

Abstrahálok az ártól, mely nemzetiségünk ily pártfogásaért tőlünk kívántatnék; de vajjon biztosíthatjuk-e ezen úton jövőnket? A magyar nemzetiség – mit még ellenei sem tagadhatnak – oly erőt s szívósságot tanúsított, minőre az újabb kor népei között kevés példát hozhatunk fel. Kizárva a tudomány, a közélet, sőt a felsőbb osztályok társaságának köréből e nemzetiség egy fél század alatt irodalmat teremtett magának, s messze körökben hatalmas befolyást gyakorolt, midőn azon irányokat, mely-

lyek most általánosakká váltak, Europa ezen részében a magyar nemzetiség kezdé meg. Az ok, melynek ezt köszönhetjük, nem a hatalom pártolásában, hanem csak nemzetiségünk belső életerejében rejlik. Mint a cser, mely a bércztetőn magánosan áll, nem védve s nem ápolva senki által csak önerejével küzdve az idő viszontagságai s a viharok ellen, melyek tövét megrázzák, ágait tördelik, de a csapásokhoz szokottat nem dönthetik meg: így nőtt, így fejlődött nemzetiségünk. Ha multunkra visszatekintünk, elég oly időszakot találunk, midőn minden jelenség nemzetiségünk vesztére mutatott, de olyat, melyben a magyar nemzetiség a hatalom kedveltje, a kormány gondoskodásainak tárgya lett volna, nem hozhatunk fel, s ha ennek tulajdonítható, hogy benne a kellő simaság talán hiányzik: ennek köszönhetjük az erőt is, melylyel az érdes törzs sokszor sértve mindennek ellent állt. Nem oly növény ez, melynek jövőjét mesterséges oltalom által kell biztosítanunk, mely csak a kormány üvegházában fejlődhetik tovább, sőt ily gondoskodás elrontaná életerejét. Vészes szabadságban állt eddig, – csak a szabadságban fejlődhetik tovább, s ki e helyett pártolást és oltalmat ad: megfosztja elemétől melyen kívül nem élhet.

Megyőződésem az, hogy ha kizárólag a magyar nemzetiségnek specialis érdekeit tartjuk is szemünk előtt: az ily pártolás még itt sem idézné elő a megelégedést, melyet attól némelyek várnak. A magyar nemzetiségnek, hogy megelégedjék, szabadságra van szüksége mindennek előtt, s ez lehetlen, ha az ország különböző nemzetiségeinek igényeit elútasítva, oly állapotokat idézünk elő, melyek csak a kormánynak repressiv hatalma által tartathatnának fel.

De vajjon csak a magyar nemzetiségnek megelégedése szükséges-e az ország jövőjének biztosítására?

1848-czal új viszonyokba léptünk, s ha vannak is, kik ezt fájlalják és vágygyal tekintenek vissza az időre, melyben a nemzet a nagy európai mozgalmak körén kívül függetlenül élte napjait, mint csak az lehet, ki semmi hatást nem gyakorol: nincs senki, ki ezen állapotoknak visszahozását remélhetné, melyeknek megváltoztatása annyi dicsőség – és annyi szenvedésnek kutfeje volt. Az idő örökre eltűnt, melyben az ország sorsa egyes osztályok belátásától s hazafiságától függött s bár miként fejlődjenek ki viszonyaink, az egyet biztossággal mondhatjuk: hogy azok nem fejlődhetnek ki úgy, hogy a jogegyenlőségnek elve ismét kérdésbe vonassék. És ha ez áll: nem kell-e elismernünk, hogy az ország fejlődése, annak jóléte sőt fennmaradása ezentúl csak az ország minden lakóinak műveltségétől s erkölcsi becsétől függ s hogy ezen okból minden, mi által ezek az ország lakóinak egy részénél magasabbra emeltetnek, valamennyünknek egyiránt érdekében fekszik. – Én valóban nem foghatom meg azoknak észjárását, kik elismerve, hogy az országban lakó különböző nemzetiségeket politikai jogaiktól megfosztani nem lehet: mégis azoknak mivélését a házára nézve közönyösnek tartják. Miután a szabad verseny e századában hazánk anyagi jóléte nem bizonyos osztályok, hanem csak a honpolgárok összeségének míve lehet s miután azon buzgalom, mely e hon külön ajkú lakói között saját nemzetiségek kifejlesztésére támadt, tapasztalásaink szerint a műveltség általános terjedése leghatalmasabb eszközének bizonyult be: ell kell is-

mernünk, miként az egyes nemzetiségeknek ebbeli törekvései csak közérdekeinket mozdítják elő. – Minden akadály, melyet az egyes nemzetiségek kifejlődésének elébe gördítünk: azon mértékben melyben célhoz vezet, e hazát legszebb reményeitől fosztja meg.

De ha, – mindezt mellőzve s tekintetbe nem véve azon veszélyeket sem, melyek szabadságunkat fenyegetik, ha a politikai jogok olyanok által gyakoroltatnak, kik arra a kellő képességgel nem birnak, – kizárólag csak a magyar nemzetiség biztosítását tűzzük is ki célul: vajjon elérhetjük-e ezt oly eljárással, melynek következtében e hazának fennállása minden nem magyar lakóira nézve közönyössé válik?

Forduljunk ismét a multhoz, mely e kérdésre legjobb felvilágosítást adhat.

Alig találunk országot mely annyiszor megtámadva nem csak létét de határait százados küzdelmek után úgy megtartotta volna, mint hazánk. A nyúgoti civilisatio határait állítva egész multunk nehéz küzdelmekből áll; és vajjon ha e viharos időszakra visszanézünk, az erély, melyet küzdelmeinkben, – a szívósság, melyet, ha legyőzetünk, tanúsítánk: nem azon egyetértésnek következtése-e, melylyel e hon minden lakói a közös veszélyekkel szembeálltak? – s melynek alapját csak azon meggyőződésben kereshetjük, hogy e hon fennmaradása minden lakóinak egyiránt érdekében fekszik.

Gondoljuk magunknak hazánkat e közérzület nélkül, képzeljük, hogy lakóinak egy része, hogy egyes vidékek vagy tartományok az ország elleneivel kezdet fognak, vagy hogy a közügyre nézve csak közönyösökké válnak: s vajjon tartjuk-e valószínűnek,

tartjuk-e csak lehetségesnek, hogy ez annyi oldalról megtámadott ország fenállna?

A jövő, mely ránk vár hasonló e multhoz s helyzetünk mi annak veszélyességét illeti nem változott. Most, mint akkor, a nyugoti civilisatio határszélein két nagy nemzet között állunk, melynek egyike, – mint a középkorban a török – századok óta terjeszkedik s más népek romjain alapítá meg nagyságát, míg a másik számra s miveltségében Europa első nemzeteinek egyike mindinkább hatalmának öntudatához jut, mindinkább egységén dolgozik, hogy, miután ezt megalapítá, hatalmát az egész Duna völgyére kiterjessze.

A küzdelem, melyhez Europa nagy nemzetei készülnek, határainkon fog lefolyni, s mi vár reánk? ha a rég előre látott pillanat, melyben a török birodalom felbomlik, s mely jövőnk felett is határozni fog, készületlenül talál; ha midőn minden erőnk megfeszítése szükséges, hogy önállásunkat fenntartsuk, az ország lakóinak egy része, mert méltányos igényeit kielégítve nem látja, mert az érdekközösség, mely a Duna s Tisza mentében lakó kisebb népeket a nagyobb nemzetekkel szemközt összetartásra inti, el nem ismertett, – ha hontársaink egy része, mondom, a haza jövője iránt közönyössé vált, – vagy a rokonságra emlékezve, melyben más államok népeivel áll, épen hazánk felbontásán dolgozik? – –

E kérdés bővebb fejtegetése, ugy hiszem felesleges.

Mindezekből világos, miként ha a nemzetiség kérdésére nézve vágyaink különböznek is, s a vita hevében mindkét oldalról néha oly követelésekkel lépünk fel, melyek egymással ellentétben állnak: ér-

dekeink legalább bizonyosan ugyanazok; s miként arra nézve a mit tennünk kell nem lehet véleménykülönbség közöttünk. Akár az ország általános, – akár az egyes nemzetiségek külön érdekeiből induljunk ki, higgadtan meggondolva a dolgot, csak egy meggyőződéshez juthatunk s ez az:

hogya a történelmi s politikai nemzet érdekeit csak úgy biztosíthatjuk, ha minden egyes nyelvbéli nemzetiség igényei kielégíttetnek; s hogy ellenben a különböző nyelvbéli nemzetiségek igényei csak úgy elégíthetnek ki ha az ország egysége s állami léte biztosított.

Csak ha e két, látszólag ellentétes irányu követeléseknek egyiránt megfeleltünk: akkor mondhatjuk, hogy a nemzetiségi kérdés valóban megoldott.

De mielőtt azon módról szólnék, mely szerint ez eszközölhető: szükségesnek tartom, hogy egy más kérdés iránt mondjam el nézeteimet, mely szorosán véve a nemzetiségi ügynek részét nem képezi de azal némi összeköttetésben áll s vele gyakran össze-zavartatik, mi által ezen úgy is eléggé bonyolodott kérdés megoldása még nehezebbé válik.
